

סנהדרין צז ADDENDUM

משה שווערד

א. עיין מראה מקומות סוף צו:

ב. פתח עינים על סנהדרין דף צז/א

ופני הדור כפני הכלב. שמעתי דסוגיא דעלמא כי העשיר יש לו עזות והעני שפל ואפל והכי כתיב תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות. והנה הכלב מזונותיו מועטין וכמ"ש לית דעני מכלבא ועם כל זה הם עזים כדכתיב והכלבים עזי נפש. ובעזה"ר בעקבות משיחא הם עניים ועזים כמו הכלב וז"ש פני הדור עזים ועניים כפני הכלב:

ג. דף על הדף מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': בית הועד יהיה לזנות. פירש הגר"נ לוברט ז"ל בית הועד נקרא מקום מושב הדיינים והחכמים, כמ"ש בר"ה (ל"א ע"ב) שלא יהיו העדים הולכים אלא למקום הועד. יהיה לזנות, דכמו בזנות כ"א עושה למלא תאוותיו, כמו"כ בבית הועד כל אחד יתכוון לכבוד עצמו. וכמ"ש חז"ל (ילקוט משלי תתק"מ) נואף אשה חסר לב, כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה, אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה.

ד. דף על הדף מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': אין בן דוד בא כו' עד שיתייאשו מן הגאולה. בספר שם משמואל (פרשת וישב) כתוב שהפירוש לא יכול להיות שבני ישראל יתייאשו לגמרי מן הגאולה, כי הלוא האמונה בביאת המשיח היא אחת משלש עשרה עיקרי ויסודי היהדות. אלא הפירוש הוא שהגאולה לא תהיה כתנאי בעבודת ה', ואפילו אם חס ושלום בן דוד לא היה בא, אין אנו פטורים מלעבוד אותו יתברך. ואחת היא, אם יגאלנו בדור הזה או בדורות הבאים.

ה. דף על הדף מסכת סנהדרין דף צז עמוד א

בגמ': תנו רבנן כי ידין ה' עמו [וגו'] כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות דבר אחר עד שיתמעטו התלמידים דבר אחר עד שתכלה פרוטה מן הכיס. אפשר לבאר הענין שמקדשין אשה בטבעת אף על פי שלא מצינו זאת בש"ס, דהנה איתא בגמ' (סנהדרין צ"ז א) "אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס" ופירש האר"י ז"ל מהו "פרוטה" לשון פרטיות. עצמיות אנוכיות. לכן "אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס" היינו האנוכיות והגאוה העצמית שבאדם, ולכן אין מקדשים בפרוטה שמרמז על פירוד, ולכן לוקחים טבעת שהיא עגולה ללא ראש שזה מסמל על ענוה, שאין ראש מפריד ביניהם. וזהו בכתובה "וישלטו בנכסיהם שוה בשוה", היינו שאין בהם גאוה המפרידה, שאחד שולט בשני. ומהאי טעמא אפשר גם לומר מדוע אין מקדשין בטבעת יהלום, כיון שהיהלום שבראשו מראה על חיץ והתנשאות, משא"כ טבעת עגולה המסמל את השוויון וכו"ל. (אמרי אש)

ו. עיון יעקב (על עין יעקב) סנהדרין פרק יא - חלק דף צז עמוד ב אות קסט

ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומע"ט. תרתי בעיני ואפשר דזה כוונת הכתוב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כלומר שחפץ לזכות לתחיית המתים וגאולה העתידה להיות סור מרע ועשה טוב דבעינן תרוייהו וכגאולה ראשונה כדאיתא במדרש משכו ידיכם מע"א וקחו לכם צאן של מצוה כן גאולה אחרונה:

ז. רי"ף (על עין יעקב) סנהדרין פרק יא - חלק דף צז עמוד ב אות קסט

מעמיד להן מלך. יש לדקדק כיון דלר"י נמי בעי תשובה א"כ היכי קאמר כתנאי וי"ל דתשובה זו מחמת יראה ונגאלין משום דיו לאבל ולר"א בעינן תשובה מאהבה עוד אפשר לומר מחזירן למוטב אף על פי שלא יעשו תשובה אלא שלא יוסיפו לחטוא נגאלין. ושתק ר"א וכו' וכו' כל הנהו קראי דר"א מאי עביד להו י"ל דנהי שאם יעשו תשובה ממחר לגאלם ומיהו גם אם לא עשו תשובה אינה מעכבת גאולתם אבל קשה מאי אולמיה דההוא קרא דשתק ר"א לבסוף ואפ"ל דר"א דחה פי' זה שלא בכסף שאינו מדבר בתשובה דא"כ

היכי אמר שובו אלי ואשובה אליכם דמשמע דאם לא ישובו בתשובה לא ישוב עוד אליהם אבל קרא דשובו בנים שובבים י"ל דהיה מזהירם על התשובה אבל לעולם שגם בלא תשובה עתיד לגאלם בלא כסף וכשהביא ר"י פי' כי אנכי בעלתי בכם בעל כרחכם בלא תשובה והוכיח על פסוק שובו אלי ואשובה אליכם שהיה מזהירם לשוב אליו ואז תזכו שאני אשובה אליכם למקומכם אבל בלא תשובה לא אשיב אני עליכם אלא ולקחתי אתכם והבאתי אתכם אלי ולא אלך אליכם וכשחזר ר"א להביא פסוק בשובה ונחת תושעון זה יורה שהתשובה תלויה בתשובה ומאי דכתיב בעלתי בכם הוא שהם נקראים עבדים כמו שפרש"י פרק י"ה בעלתי הוא עבדים שיש להם בעל ואדון בבחינת עבדים הם נגאלין בלא תשובה אבל בתשובה הם נקראים בנים ונושעים לכך הביא ר"י פסוק כה אמר ה' לבוזה נפש שהם מתועבים בעבירות ואפ"ה נגאלין וא"כ מ"ד בשובה אינו לשון תשובה אלא בישוב הדעת ונחת בלי טירוף תושעון וחזר ר"א להביא פסוק אם תשוב ישראל שהוא תנאי אם תשוב בתשובה ודחהו ר"י מדכתיב ואשמע גו' עד מועד מועדים שאז תכלנה הצרות ויבא משיח וא"כ מ"ד אם תשוב אינו תנאי אלא בתשובה יהא ממהרים הגאולה אבל אין התשובה מעכבת גאולתם:

ח. תורת חיים מסכת סנהדרין דף צז עמוד ב

מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן כו'. נראה דהיינו מה שאמרו חז"ל שכל המועדות עתידות בטלות מלבד ימי הפורים וכן יסד הפייט ביוצר פרשת זכור ויליף לה מדכתיב וזכרם לא יסוף מזרעם לפי שגאולה האחרונה תהיה דוגמת גאולת פורים מה התם ע"י גזרותיו של המן חזרו ישראל בתשובה ונגאלו כמו שאמרו חכמים גדולה היתה הסרת טבעת ממ"ח נביאים וכו' כך גאולה העתידה יעמוד שלטן שגזרותיו קשות כהמן כו' וכיון שגאולות הללו דומות זו לזו יזכרו הכל לעתיד את ימי הפורים ויאמרו כי הגדיל ה' לעשות עמנו כאשר עשה עם אבותינו וזהו שאמר הכתוב וזכרם לא יסוף מזרעם.

ט. שערים מצויינים בהלכה

כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. פרש"י אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא, ואם לאו לא יבא. וכ"כ הרמב"ם (תשובה פ"ז ה"ה) אין ישראל נגאלין אלא בתשובה. ובכסף משנה הראה מקורו מגמ' יומא (פז:): גדולה תשובה שמקרכת את הגאולה. ובקריית מלך הראה מקורו מגמ' כאן. ובסה"ק בני יששכר (תשרי מאמר י) כתב, דהטעם בזה הוא משום דכתיב (נצבים ל-א) "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה... ושבת עד ה' אלקיך... ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמןך ושב וקבצך מכל העמים", והרי מזה דקיבוץ גלויות תלוי בתשובה [וכבר כתב כן הרד"ק (ישעיה נט-טז), ועי"ש אריכות בזה], אבל כשישראל נותנין צדקה יכולין ליגאל גם בלא תשובה, דהרי כתב רש"י במס' ר"ה (ד. ד"ה כאן) דישאל כשנותן צדקה אינו קורא תגר כו', והיינו דאע"פ שאין מטיבין לו מ"מ

צדקתו [שנתן על תנאי ע"מ שיחיה בני וכיו"ב] עומדת לעד [אע"פ שלא נתקיים תנאו], וא"כ עפ"י המשפט הוא שגם השי"ת יקיים הבטחתו שהבטיח "ושב וקבצך מכל העמים", הגם שלא קיימנו עדיין התנאי "ושבת עד ה' אלקיך", וזהו דאמרי' במס' ב"ב (י). גדולה צדקה שמקרכת את הגאולה שנאמר (ישעיה א-כז) "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" דאע"פ דעל פי משפט צריכין לעשות תשובה מקודם, מ"מ הכא ושביה ע"י צדקה כו' עי"ש. ועי' בגמ' לקמן (צח.) אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, ובמסורת הש"ס הביא גירסת הרמב"ם (מתנ"ע פ"י ה"א) והטור (יו"ד סי' רמז) אין ישראל נגאלין אלא בצדקה.

י. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת סנהדרין דף צז עמוד ב

אמר רב כל הקיצין כו'. וביאור ענין זה כי יש קיצין שהם מוכנים לגאולה שכאשר לא הגיעו אותם קיצים הן מעכבין הקץ, וכבר עברו כלם ואין עוד קץ מעכב לגאולה אלא תשובה ומעשים טובים. ולא שיהיה דעת ר"א שלא יהיה גאולה אלא אם עשו תשובה ואם לא יעשו תשובה לא יהיו נגאלים ויהיה דבר ספק, שאין ספק בגאולתן של ישראל. אלא הפי' כמו שאמרנו כי הגלות הוא דבר מקרה, הן הגלות מצד עצמו שהוא יוצא מסדר העולם כי לפי סדר העולם ראוי שיהיה האומה הישראלית בארצם ולא תחת רשות אחרים, ואם הגלות תולה בחטא גם אין החטא דבר בעצם רק הוא ענין מקרה ודבר שבמקרה אין קיום לו, והש"י יהיה מסיר מהם חולי הנפש כמו שמסיר חולי הגוף, וכדכתיב (דברים ל') ומל ה' לבבך וגומר, ולפיכך אי אפשר שלא יעשו תשובה אלא יעשו תשובה. ...